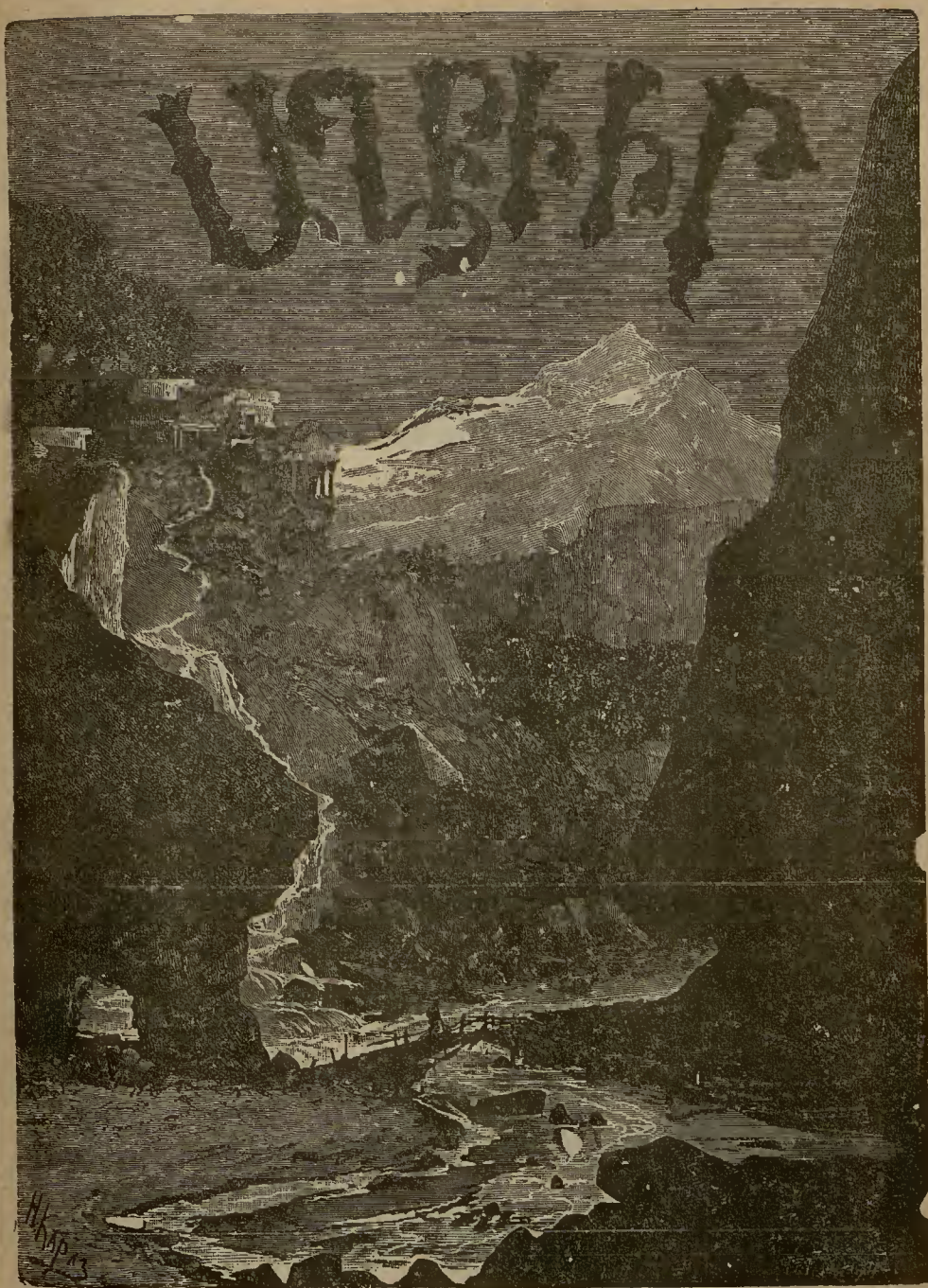

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՂԵԻՐ № 2.

Տեառնընդառաջ (պատկեր):

Մի երգ (ոտանաւոր) Գր. Ջաղէթ:

Քամուն լէռն ճառափեանց:

Տասիկի հէփաթը Ի. Մարկոսեան:

Սանկան (ոտանաւոր) Աթ. Խնկոյեան:

Հասկուլ, ուրագիծ Նիկ. Սօլօվիւ-Նէսմելով, թարգմ.

4. 4. ՉաՀ.

Բօէր կոյս (պատկեր):

Իմ երազը (ոտանաւոր) Արաբի:

Բրուսի կաւը, (անդլիերէնից) Դաղղիա (ոտանաւոր) կը-
շարունակի):

Տ Ե Ղ Ե Ղ Ե Ղ Ե Ղ Ե Ղ

Արաքսեան աշխարհ II. Երևան (լրջարունակի) Լէօնիդ:

Ելի կամ Ս. Գեղարդայ վանքը (պատկեր):

Երջանկայիշասակ Ներսէս V կաթողիկոս (պատկե-
րով) Յ. Եսայեան:

Ներսիսեան հայոց հոգեւոր դպրոցը Թիֆլիսում (պատ.):

Աղէսանդր Երցեան (պատկերով):

Աղ. Երիցեանի ալիս, քուրը և ուխտաւորներ նրա հայ-
րենի Սանահին գիւղի վանքի առաջ (պատկեր):

Ն. Ա. Սօլօվիւ-Նէսմելով (պատկերով):

Ջ Լ Ե Ղ Ե Ղ Ե Ղ Ե Ղ Ե Ղ

Հանելուկներ, շուտասելով, Աղբիւրի պատասխաններ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Ներկայ թւականի Աղբիւրի № 1-ում տպագրւած «Փա-
րսւօնի աղջիկը գտնում է Մովսէսին» վատ էր տպագրւած
թէ մեր և թէ տպարանից անկախ պատճառներով, չընայած,
որ այդ պատկերի կլիշէն Լոնպոնի ամենանշանաւոր ատօտիպ
կլիշէներ պատրաստող դորթսթանում շինւած է մեծ խնամքով
և շատ նուրբ: Յանկանալով այդ պատկերի լաւ տրպ-
ւած օրինակներ տալ Աղբիւրի բաժանորդներին, նորից այդ
պատկերը առանձին, ընտիր թղթի վրայ տպագրւած ներկայ
№-ի հետ ուղարկում ենք մեր բոլոր բաժանորդներին, իւր-
հուրդ տալով նրանց զգուշութեամբ կպցնել Աղբիւրի № 1-ում
նոյն անաջող տպագրւած պատկերի վրայ:

ԱՂԲԻԻՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՄԵԼՆԻՐ

յաւելածով դաստիարակների համար

XX ՏԵՐԻ

ՓԵՏՐԻԱՐ

1902 թ.

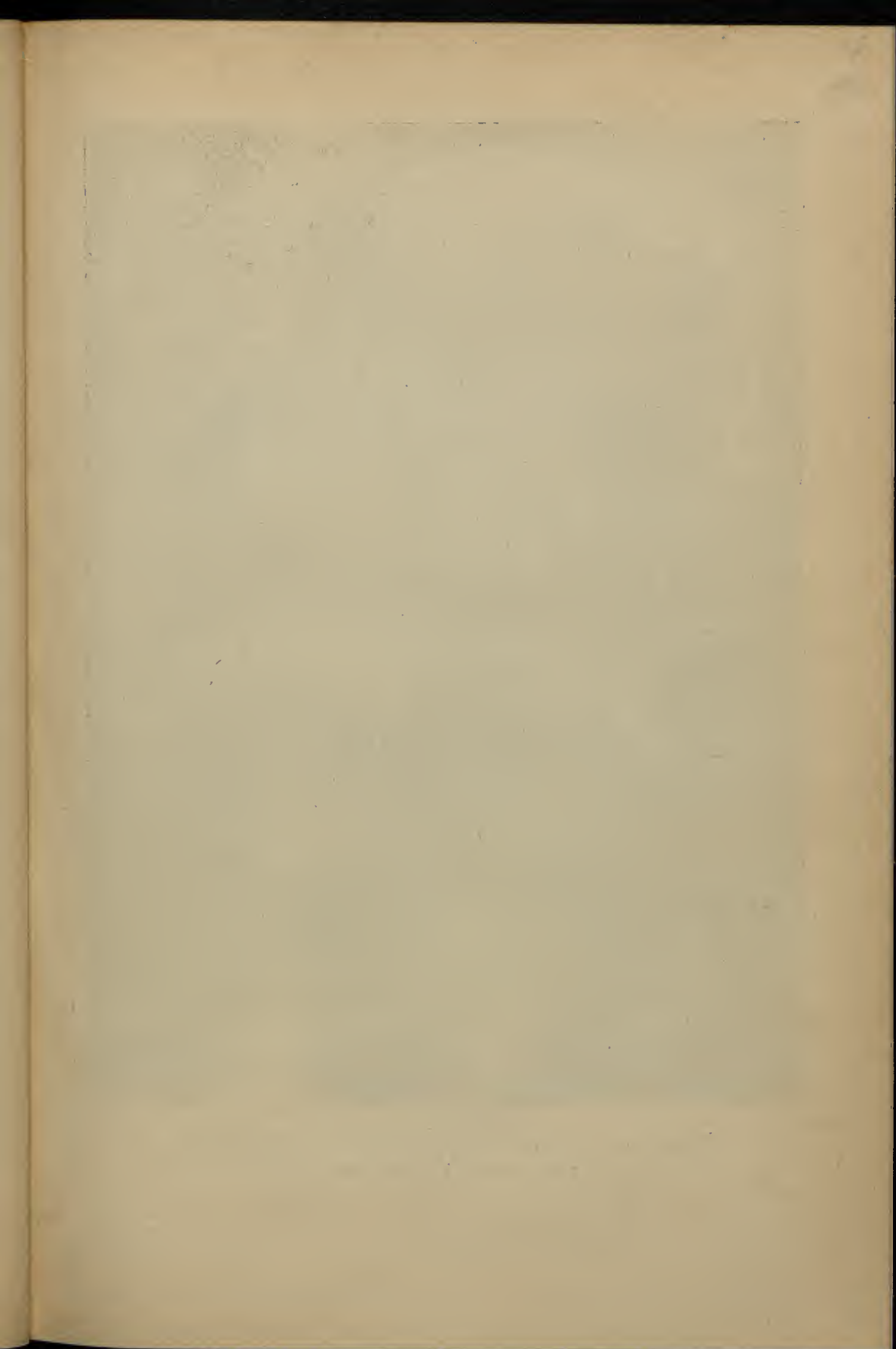
ԹԻՓԼԻՍ

Տպարան Կ. Մարտիրոսյանցի. || Тип. К. Мартиросянца

Орбелиановская ул., д. № 1/2.

1902

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 7-го марта 1902

Փարաւոնի աղջիկը գտնոււմ է Մովսէս ժառգարէին

1902 ԱՂՏԻՐԻ № 1-ի յաւելած

ՏԵԱՆՆՐՆԴԱՆՁ

Ա Ի Ե Ր Պ

Քաղցրահային
բնարը գրկում
երգում էր նա մեղմ
ու տրտում
Սիրոյ տանջանք,
վիշտ տառապանք
Տալով արրտիւ մէջ
արձագանք:

ԱՆՎԱՆՈՒԹԵՆ ԿԱ-
ՄԱԾ ԱՐՐԱՌՈՒԹ
ԱՐԶԱՌԻ, ԴԱՐԴԻ ԱՆԸ
ՓՈԹՈՐԿՈՒԹ
ԻՄ ԴԱՎԿԱԾԿԱԾ ԿՐՐ-
ԾՔԻ ՄԱԿԻՆ
ԱՐԺՆԱՅ ԿՅՈՒ ԵՐԳՐ
ՔԱՊԵՐԱԳԻՆ:

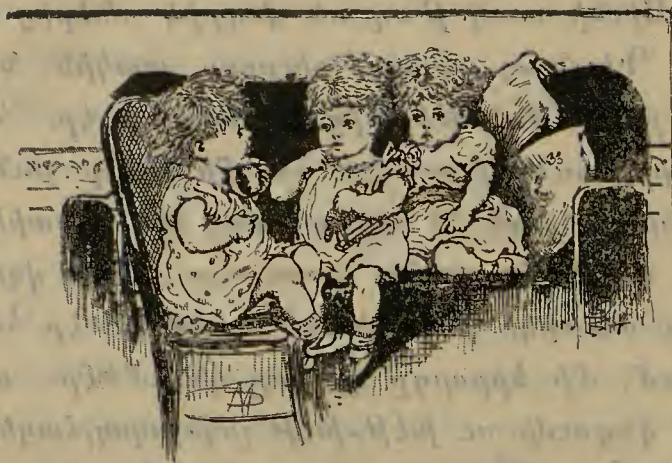
Դր. Զաղեր

Ք Ա Մ Ո Ի Ն

Քամին փչում է,
Փչում է ուժգին
Տերեւներ շարժում
Տերեւներ պոկում:
Քամի ա՛յ քամի
Ցրէ եւ վիշտը
Տանջւած իմ սրտի
Ցրէ եւ միտքը
Յոգնւած իմ գլխի:
Տուր հանգստութիւն
Լաււած ջրերիս
Տուր անդորրութիւն
Տոչորւած սրտիս:
Թող սլանամ մտքով
Հոգով ու սրտով
Դեպ այն երկիրը վսեմ
Որին անհուն սիրում եմ:

Կենց Զառափեանց

ՏԱՏԻՊԻ ԶԵՓԻԱՌԸ

ար, ձոր, դաշտ ձիւնով ծածկ-
 ւել էին: Վիթխարի ծառերի
 փարթամ ճիւղերը ձիւնի ծան-
 րութիւնից ալեգարթ ծերուկի
 նման կռացել, կախւել էին: Փոք-
 րիկ գիւղերի փոքրիկ տները
 ձիւնի տակ թաղւել, կորել էին:

Ձիւնը փաթիլ-փաթիլ անելով թափւում,
 թափթափւում էր: Թէ մարդ, թէ անասուն, թէ
 թռչուն մտել էին իրանց բները: Փետուար ամ-
 սի երկար գիշերը աչքան էլ հեշտ չէր լուսա-

ցնել: Ձիւնի տակ թաղւած փոքրիկ տներից մէկում Գիւլնազ տատը քիւրսու տակին նըստած բազմազան թելերից ձեռնոցներ էր հիւսում իր թոռնիկի համար. նա մի թոռը չունէր, այլ չորսը. չորսն էլ չըջապատել էին տատիկին, մէկը փաթաթւում էր շուտ-շուտ նրա վզովը, միւսը տատիկի խոր ընկած աչիկներն էր համբուրում, մի երրորդը գլուխը դնում էր տատիկի գոգումը ու խէթ-խէթ շող-շողոզ ճաղերին նայում: Երբեմն նրանք տատիկի հետ կատակներ էին անում ու իրանք ծիծաղում, ուրախանում:

—Տատիկ, տատիկ այդ ձեռնոցները ինձ համար պատրաստիր, Աշոտը վատ սղալ է, նա քեզ նեղացնում է:

—Ոչ, ոչ, տատիկ ինձ համար պատրաստիր Սուրենի խօսքին մի հաւատալ. նա է վատ սղալ, ես եմ լաւը:

—Տատիկը ձեռնոցները ոչ քեզ կըտալ և ոչ էլ Աշոտին, կարեց Սուրենի խօսքը Մուշեղը. դուք երկուսդ էլ չար էք, կռւարար էք, ես եմ լաւը, ես տատիկին չատ եմ սիրում:

Տատիկը տեսաւ որ դրանք ամեն մէկն էլ իր գլուխն է գոլում, իրան արդար ու անա-

րատ ճանաչում, ուզեց նրանց մի հէքիաթով մի փոքր խրատել, խելքի բերել:

Սպասեցէք ձեզ մի պատմութիւն անեմ, ասաց նա քմծիծաղ տալով:

— Հա, հա, հա, տատիկ ջան, ասա մենք կըլտենք, լաւն ասա, շուտ ասա:

Մի անգամ, ասաց տատիկը ակնոցները ըզգուշութեամբ քիւրսիի վրայ դնելով, կատուն մտել էր ալիւրի ամբարը, թէ աչք, թէ քիթ, թէ պոչ ալիւրաթաթախ արել: Ամբարի մի անկիւնում կուշ էր եկել, կծկւել, ալիւրի կծիկ դառել: Այդ ժամանակ մկները մօտենում են ալիւրոտ կատին, բայց մեր կատուն տեղիցն էլ չէ շարժում: Մկները վազվզում են աջ ու ձախ, դէս գնում, դէն գնում, կատուն ոչինչ չի աճում: Յետոյ կատուն նազ ու բազով գոլորում է այս կողմի վրայ, այն կողմի վրայ, թաթը մեկնում, վիզը ոլորում, աչքի տակով մըկներին նայում, բայց նրանց ձեռ չի տալիս աչնքան որ մեր մկները բոլորովին ընտելանում են նրան, նրանք մօտենում են միմեանց, միասին գնում են ման գալ, միասին խաղում են, այս ու այն կողմը վազում, վազվզում: Գնալով մըկների թիւը մեծանում է, կատուն էլ հէնց դա է ուզում. «Թող շատ հաւաքւեն, չաղերը հա-

ւարեն», ասում է մտքումը կատուն: Մի օր մկները խրտնել էին, բիշ էր մնացել որ փախչէին ու իրանց բներում հանգիստ թաք կենային: Բայց կատուն իմացաւ և սկսեց իր շուրջը թռլթռլենները:

— Մուկ եղբայրներ, ասաց նա մեղմութեամբ, գիտէ՞ր ինչ կայ, ես կատու եմ ինչպէս դուք էլ կարծում էք, բայց խօսքը մեր մէջ մնայ, ես թքել եմ մեր ցեղի վրայ, վճռել եմ ոչ մի կենդանի արարած չուտել թէկուզ սովից էլ մեռնեմ և ի՞նչու դրկել խեղճ մկներին կեանքից, չէ՞ որ նրանք էլ ապրել են ուզում, այդ ուրիշ բան է, երբ պառաւը «խորւածացուն» խոհանոցում ափսէով ծածկած լինի, զգուշութեամբ մօտենաս, թաթիկներովդ ափսէն բարձրացնես մի քանի կտոր փափուկ տեղերից դուրս քաշես, ուտես, փորդ կշտացնես. երբեմն էլ ափսէն կուրես ու դռան ճեղքից, պոչդ բարձրացրած, դուրս պրծնես ու հալդա՛ր փախչես կամ թէ լաւ կաթ կամ մածուն լինի լեզւիդ ծալլովը երեսի իւրդալի տեղը հաւաքես, բխտրդ սրբելով, շրթթունքներդ լպստելով մի անկիւնում կուշ գաս իբր թէ ոչինչ չըզիտես, բայց էսօր վեր կենալ ճեղ նման քնքուչիկ սեւաչիկ մկներին մկիկներին, որ ապրել են ուզում, գոռով բռնել արիւ-

նաթաթախ անել ու ուտել. դա մի մարդկու-
թիւն չի, այդ ես վճռել եմ և երգւել եմ
իմ արևով իմ պոչով որ չանեմ»։ — Մըկ-
ները ուրախացան, սկսեցին առաջնանից էլ հա-
մարձակ վազել վազվզել, մտերմացան բարեկա-
մացւն, քոյն ու եղբայր դառան։ Մի օր կա-
տուն ծռմուռելով ասաց մկներին, ա՛յ, մուկեր,
մկնիկներ, սեւաչիկ թռչնիկներ. էսօր տօն է ե-
կէք դնանք զբօսնելու։

Խնքը առաջ ընկաւ, մկները խուժբով լետ-
քից գնացին. շատ դնացին թէ քիչ Աստուած գի-
տէ, վերջը հասան մի թոնրի։ — Մուկ եղբայր-
ներ—ասաց կատուն, եկէք մտնենք թոնիրը
գուցէ չոր հացի փշրանքներ էլ լինի մի լաւ
անուշ կանե՞նք։ Խնքը լռք տւեց թոնիրը, մկներն
էլ նրա ետեւից մէկիկ-մէկիկ ցած եկան։ Հէնց
որ կատուն տեսաւ որ թոնիրը չաղ մկներով
լցւել է, մէկ էլ տեսար թաթը մկնեց ու թոնրի
չրլիկ բերանը ծածկեց մի մեծ տախտակով։
Սարսափից խեղճ մկների լեղին պատուեց, եր-
կինքը սեւացաւ նրանց համար։

Գիտէք ի՞նչ կալ, ասաց կատուն լեղապա-
տառ մկներին, բոլորովին մի շարժւէք ես պի-
տի ուտեմ ձեզանից աչն մկանը որ գիւղացու

քսակը ծակում ու նրա ցորենը գողանում է ու օրտը առանց սերմի է թողնում:

Դսողգողալով ձկները իրար երեսի նայեցին, տեսան որ իրանց բանը բուրդ է, իրանք հաւատի զոհ են դառել, վատ տեղ են մթնացրել:

— Էլ մի երկարացնէք գոչեց բարկացած կատուն, ցոյց տւէք ինձ քսակ ծակաղ մկանը:

Մկները տեսան որ բանը բանից անց է կացել էլ ուրիշ ճար չըկալ, ձեռները դրին կուրծքներին և միաբերան գոչեցին. «մենք ամենքս էլ քսակ ծակողներ ենք»:

— Հա, հա հասկացալ տատիկի միտքը, ասաց Աշոտը, նա ուզում է ասել որ մենք բոլորս էլ մեղաւոր ենք:

Մենք ձեռնոցներ չենք ուզում, մեզ միշտ ալգաէս հէքիաթներ ասա, կրկնեցին ամենքը միասին, համբուրեցին տատիկին ու գնացին քնելու:

Ի. Մարկոսեան

Մ Ա Ն Կ Ա Ն

Վերից արևը
Փայլում է պայծառ.
Դէ՛հ խաղա, հըրճւի՛ր,
Ով մանուկ կայտառ:

Դու չես իմանում
Ինչ բան է կեանքը.
Դեռ քեզ ծանօթ չէ
Հոգու տանջանքը:

Կըղայ կարիքի—
Հոգսի ժամանակ.

Խաղը չի մընայ
Միակ նըստատակ:

Գալիք օրերը —
Խաւար — անմեկին —
Անէր անհամբոյր,
Տխուր կըլինի:

Աժմեան քո կեանքը
 Յընորք կերևի,
 Ինչպէս հրազը
 Ընցած օրերի

Դէհ, խաղան, մաննակ,
 Ինչքան կարող ես.
 Կըլան սև օրեր —
 Արցունք պիտ թափես:

Ե. Բ. ԽՆԿԵՅՈՒՄ

ՀԱՍԱՌԻԼ

ՈՒՐԻԱԳԻԾ

(Ուղիղ 20 տարի սրանից առաջ (1883 թ. փետր. տպած Աղբիւր)

Աշուն էր: Գորշ ամպերը խումբ-խումբ թափառում էին մի գառառական քաղաքի վրայից, որ շինւած էր մի փոքրիկ անանուն զետակի կառտ ափերին: Մանկուր քաղաքի վրայ կասես, մի սև ու տխուր բան էր կախւած: Մշուշապատ աշունը շրջապատել էր նրան: Նա յանկարծ վրայ հասաւ. իրիկ-ւանից երկինքը պարզ էր ու ջինջ, խաղում էին աստղերը և քաղաքի բնակիչները քաղցր յուսով քնեցին, որ միւս առաւօտը լաւ օրի հանդիսեն. բայց հէնց դարձնեցին և նայեցին փողոցներին ու սրահներին, թէ նոր օրը ինչով պիտի ուրախացնէ, լուեցան ձայներ. «Ա՛խ, Տէր Աստուած, հասաւ աշունը... ահա կըղան, կըթափւեն անձրևները ու մնաս բարով

աշխատանք...» իսկ ամպերը իջնում էին ու իջնում քաղաքի վրայ... ահա ցած ընկան հինգ վեց կաթիլներ և նրանց ետքից դարձեալ ուրիշները... ու դաշարեցին. խոնաւութեան հոտ փչեց: Անցաւ հինգ վեց ըոպէ և անձրեւն եկաւ բարակ ու անընդհատ...

Քաղաքի յետ ընկած մի խրճիթից, որի երկու մութ պատուհանները տխուր նայում էին պղտոր գետակին, երևեցաւ քեռի Ղուկասի թթւած դէմքը. անձրեւը թրջեց նրա թաւամաղ գլուխը. նա կրկին խրճիթը քաշեցաւ: Անշուք էր խրճիթը, խոնաւ ու մխոտած. Ղուկասը սովոր չէր ձեռները ծալած նստել, նա օրավարձով էր ապրում... Մի քիչ փնթփնթաց կնոջը վրայ, որ վառարանի մօտ դատարկ պոռկների ետքից էր ընկել ու Սարգիս տղային, որ մութ անկիւնում հօլ էր խաղում և ականջ խրճիթից դուրս եկաւ. ման եկաւ բակը, նայեց մի անկիւնը, միւսը, ամեն տեղ դատարկ էր. շուռ եկաւ՝ ոտի տակը մի փայտ էր ընկած, վերցրեց դիմհար դրեց ծռած ցանկապատին, թէև գէտէր, որ նա չէ կարող պահել, բարկացած թքեց հնացած ցանկապատի վրայ ու մի կողմը հեռացաւ. յանկարծ նրա աչքին ընկաւ եղանը, շուռ ու մուռ տւեց ձեռքերում և նոյնպէս փնթփնթալով ձեռք քանդւած ցանկապատի վրայ: Ոչ մի բան կարծես իր կամքով չէր. այդ առաւօտ ամեն բան չարացնում էր նրան: Ղուկասը ամենեւին ուշ էլ չըդարձրեց ոտներին փաթաթւող շանը, որ բակի մի հասարակ ու հաւատարիմ շուն էր. դուռնը կարճ, պոչը մաղոտ ու մոխրագոյն շերտերով և կողքերի ու մէջքի փուած մազերը ցից-ցից կանգնած դէպի ամեն կողմը: Չունը թէև ամենահասարակն էր, բայց այդ ըոպէին նրա մի քիչ դուրս հանած կարմրաւուն լեզւից, որ մի տեսակ քծնող ժպիտ ունէր, շարժող պոչից, մանաւանդ գորշ ու պարզ աչքերից, որ դեղին էին տալիս, փայլում էր մի շատ ուրախալի ու դիմաշարժ բան... Մերթ ընդ մերթ բարձրացնում էր նա ականջները և մի բան սուր ականջ դնում. վերջը վազում էր խրճիթի մի

անկիւնը, ուր քանդուած չափարն էր և այնտեղից ուրախ վընկոտիւնով վազում ընկնում տիրոջ ոտները. նա ամեն շարժմունքով ասում էր նրան. «Ուրախացիր ինձ հետ. տէր. չէ՞ որ ես մայր եմ... զւարճացիր իմ լակոտներով... ան, ինչպէս նրանք սէրուն ու առողջ են... Ես նրանց կըմեծացնեմ և ինչպիսի լաւ շներ դուրս կըզան. մեր փողոցի շների մէջ առաջինը կըլինեն... վա՛հ, ի՛նչ փողոցում, ամբողջ քաղաքումն էլ նրանց հատը չի լինիլ...»

Բարակ անձրիւր անդադար մաղում էր: Ղուկասը կասես թէ մի ճնշող սրտնեղութիւնից արթնացած՝ վերջասլէս նկատեց որ շունը առաջւան պէս չէր... — «Հէ, ի՛նչ կայ, ի՛նչ է պատահել, Հասկո՛ւլ...» Այս ձայնի վրայ Հասկուլը ցատկեց, առաջին թաթիրը դրեց տիրոջ կուրծքին և յետ-յետ դնալով առաջ քաշեց նրան: Ղուկասը ետքից գնաց՝ ասելով. «Տեսնես ի՛նչ կայ, ի՛նչ է դտել...» Շունը ուրախ ձայնով տարաւ նրան մինչև քանդուած ցանկապատը և զզուշութեամբ բռնելով լակոտների վզից, մէկ-մէկ հանեց, լիզեց նրանց ու կարգով շարեց. խոնաւ օդի մէջ հաստլիկ ու դեռ կոյր լակտները մէկ մէկու էին սեղմում, դողդողում և զթաշարժ ձայնով կադկանձում: Հասկուլը նրանց փայփայեց, փայփայեց. մօտները թաղնեց ու դէհ էր, որ տէրը տեսաւ իր ձագերին և զիտէ նա, որ ինքը այժմ մայր է ու երջանիկ... Ղուկասը աչքի տակից համբընց իր բակում աւելացածներին. «Մէկ... երկու... երեք... չորս... ճէ տես, ինչքան են... Սրանց լ՛նչով պիտի մեծացնես, չիմար, տիս, աշունը շուտ վրայ հասաւ. իսկ մեր բակը դատարկ է...» Հասկուլը մօտեցաւ լակոտներին, պառկեց, նրանց ծիծ տւեց, թէև ինքն էլ պակաս քաղցած չէր, բայց առժամանակ ալդ մոռացաւ, նրա աչքերը մայրական ուրախութեամբ փայլում էին... Հասկուլի գլխում չէր ծագում այս սարսափելի միտքը՝ թէ ձագերին կերակրելու բան չունի... Ղուկասը մի րոպէ մնաց ու հեռանալով որոշեց. «Պէտք է երկուսին հէնց այսօր ձգել հեռու առւել մէջ, իսկ այն մնացա-

ծով թող դեռ մի քիչ ուրախանայ տխմարը... Թէեւ անբան անասունէ, բայց միանգամից սիրտը կոտրել լաւ չէ, իսկ յետոյ նրանց էլ դետը կը թափենք. հանձք է դրանց պահելը... ինձ կը քանդեն...»

Կէսօրը մօտ էր. իսկ անձրեւը շաղում էր ու շաղում: Ժողովուրդը անց ու դարձ էր անում ցեխոտ փողոցներով ամեն մէկը իր գործի համար, իսկ Հասկուլին ոչ ոք չէր հարցնում: Ղուկասը տղին պատուէրներ տւաւ լակոտների մասին ու զնաց հացի հոգս քաշելու: Սարգիսը, որ մի թխադէմ տղայ էր, դուրս եկաւ խրճիթից. նա էլ հօրը պէս նայեց փոքրիկ-փոքրիկ լակոտներին, Հասկուլը ուրախ-ուրախ շարժում էր պոչը, թռչկոտում ու չորս կողմը վազվզում: Սարգիսը զմայլեցաւ. լակոտների կարճ մազը սղալում էր և Հասկուլը լիզեց նրա ձեռք. նա չափազանց ուրախ էր, որ այդպէս ուշ են դարձնում իր ձաղուններին: Սարգիսը չուզեց Հասկուլի աչքի առաջ նրա լակոտները վեր առնել և ուրախ շանը վրդովել... Կանգնեց կանգնեց ու զնաց խրճիթը մօր մօտ...

— Մայրիկ...

— «Ի՞նչ է, որդեակ...

— Ես ինչպէս դէն ձգեմ լակոտներին, մեղքս են գալիս... Մի տեսնես ինչպէս ուրախ է նրանցով Հասկուլը... Նա կը տխրի, չէ՞...

— «Այդպէս է, որդեակ, այդպէս. ի հարկէ, նա մայր է, կըցաւի. հայրդ քեզ ի՞նչ ասաց...

— Ասաց որ ձգեմ առուն... Խղճահարւած պատասխանեց տղան:

— «Հապա ինչպէս կարելի է հօրը չըլօնել. նա մեղանից լաւ դիտէ ինչ պէտք է անել...»

— Բայց ինչպէս վերցնեմ, երբ նա այնտեղ է...

— «Ո՞վ...»

— Հասկուլը...

— «Վա՛հ, անխելք, չըվերցնես երբ նա այնտեղ է. ու-

դում ես քեզ կծի... երբ նրանցից կըհեռանայ բան ուտելու, գնահ հրկուսը տար...»

Սարգիսը երկար մնաց մտածութեան մէջ, վերջապէս խրճիթից դուրս եկաւ...

Հասկուլը սաստիկ քաղցել էր, լակոտները լուել էին ու ննջում. ցանկապատի տակը չոր էր... Հասկուլը իր ծածկարանից մի լաւ նայեց չորս կողմը, տեսաւ մի անկիւնում փալաս փլուս ու մի փսիաթի կտոր, ձեռաց հաւաքեց բոլորը ցանկապատի տակ, լակոտներին ծածկեց, մի քիչ էլ պառկեց, հոտոտեց ձագուկներին. պինդ քնած են, տեղները տաք է ու կուշտ են... Ապա վազեց խրճիթի դուռը... Սարգիսը այս ամենը տեսել էր. նրա սիրտը չըղիմացաւ ու ներս պրծաւ խրճիթը... Հասկուլը շատ շուռ ու մուռ եկաւ դռան մօտ սպասեց, ըստպանեց՝ հաց ձգող չըկար, քաղցը նրան սաստիկ տանջում էր, մի երկար կլանչեց, բայց դուռը չէր բացւում... Անցաւ մի բոպէ էլ, Հասկուլի համար երկար բոպէ, կրկին լսեցաւ նրա տխուր ձայնը, դուռը պինդ փակած է. շուռը վազեց այս ու այն պատուհանին, կսկծալի ոռնաց, բայց պատասխանը չըկար։ Եւ ահա յանկարծ, կասես, մի բան մտաբերեց ու թրուաւ դէպի գետը. անձրեւը աւելի սաստկացել էր... Հասկուլը թաւալղիւր հասաւ գետին. լակեց պղտոր ջուրը, բայց քաղցածութիւնը չ'անցաւ. բերանը այրւում էր, որկորը հուփ գալիս, ներսը հարւում... Հասկուլը էլի լակում է, բարձրացնում դըլուխը ջրից, իսկ քաղցը աւելի ևս տանջում է... Թաղնեց, հոտոտեց աջ ու ձախ խոնաւ օդը և մի բան միտն ընկաւ։ Ձախ կողմը երեք օր նրանից առաջ, նա տեսել էր ափից՝ թէ իր դրացի բարեկամ Յարլէզը ինչպէս կաւը փորում էր ու հացի մի աւելացած կտոր ափնոն թաղում սև օրւան համար... Հասկուլը վազեց ափնոն. բայց կէս ճանապարհին կանդնեց. շան գլխումը ծաղեց այս միտքը. «չէ՞ որ նա էլ շատ անգամ քաղցած է մնում... կարելի է հէնց այժմ էլ քաղցած է և շուտով կըգայ ափնոն...» Հասկուլը ձգւեցաւ, թաղնեց ու աչ-

քերը փակեց, իսկ հացի կտորը կասես նրա դնչի տակը լինէր. դուրս էր եկել կաւի միջից և այնպէս մի ախորժակով նայում էր նրան ու ծաղրելով ականջին ասում. «Յիմար, արի ինձ կէր, էլ ուր ես սպասում»: Հասկուլի փորը տրորւում էր, քաղցը նեղում և գլուխը պտուտ պտուտ գալիս. վեր կացաւ տեղից զժւածի պէս, դէս ու դէն. ընկաւ ու փորսող տալով հասաւ մինչև փորւած կաւը: Հասկուլի թրջւած մարմինը սարսըռեց, մի բոպէ ուժը վրայ եկաւ, միանգամից փորը փորեց, սև հացի կտորը բերանը առաւ մի շերտ մածուցիկ կաւի հետ, պտուտ եկաւ խրճիթի չորս կողմը ու չափարից անցաւ ձաղուկների մօտ .. Բայց այս լինջ է... փալասները ցրւած, երկու լակոտները մէկ մէկուց հեռու փորսող են տալիս ու կլանչում, իսկ միւս երկուսը բոլորովին չրկան... Ուր են նրանք... լինջ է պատահել:

Հացի պատառը Հասկուլի բերանից փալասի վրայ ընկաւ, քաղցածութիւնը մոռացաւ:

Հասկուլի դուշ աչքերը կատաղի փայլում էին, նա բարկացած՝ փալասի տակ քաշեց մնացած ձաղուկներին, լաւ ծածկեց ու գլխապատառ վազեց բակը, շրջեց ամեն տեղ, տխուր տրտում նայում էր ամեն մի անկիւն ու շատ անդամ մօտենում խրճիթի լուռ դռանը, լաւ ականջ դնում, թաթերով յուսահատ խփում, բայց ոչ մի ձայն չէր գալիս:

Եւ յանկարծ լեզուն հանելով, անցաւ ցանկապատից, պրտտեց բակի չորս կողմը ու դետնին սլառկեց: Նա բոլորովին սարսուռում էր. անցաւ տասն, տասն և հինգ բոպէ, ուրախ-ուրախ վեր թռաւ տեղից և վազեց դէպի առուն. դեռ տեղ չէր հասել, քամին նրա ականջին հասցրեց մի թույլ փնդվնդոց. նա խսկոյն ճանաչեց իր ձաղուկի յուսահատ հառաչանքը .. Մի բոպէ, և ահա Հասկուլը ինամքով բռնեց նրա վրից, հանեց, լիզեց ու միւսի ետքից դնաց. բայց նա այնպէս չարաչար դըլխիվայր ընկել էր ջրի մէջ, որ սպտակել էր:

Թշուառ մայրը նրան էլ հանեց. երկար պտուտ հկաւ դըլ-

խովը, ինչքան տաքացրեց, բայց և այնպէս չըկարողացաւ նըրան կեանք տալ...

Այդ օրից Հասկուլը բոլորովին փոխեցաւ. նա մռայլ էր, Հալւում, մաշւում էր, ոչ մէկին չէր թողնում մօտենալ թէ իրան և թէ իր լակոտներին. մինչև անգամ երբ մէկը բաւականին հեռու անցնում էր այն տեղից, բոլոր մազերը ցից-ցից էին կանգնում: Հասկուլը աշխատում էր չընայել տիրոջ վրայ, երեսը նրանից դարձնելով, իսկ Սարգսին, երբ հեռւից նայում էր իրան, մի մեղադրական ակնարկ էր անում և ատամները կրճտացնում:

«Տես, շո՛ւն է, ասաց տիրուհին, բայց ինչպէս իմացաւ մեր արածը. Հիմա արի ու Հասկացիր թէ՛ ինչպիսի զգացմունք կայ նաև շան մէջ»:

Հասկուլը երկար ժամանակ տէրերի տաճ Հայը չէր վեր առնում և շատ քիչ անգամ էր հեռանում լակոտներից և այն էլ զիշերը, որ մի օտար բակում իրան Համար մի ոսկր կամ հացի կրունկ ճարէ. — նա այսպէսով ոսկր դարձաւ:

Երբ Հասկուլի լակոտները մեծացան, քաջ առողջ դարձան, տարաւ նրանց մի ուրիշ տեղ: Զատ անգամ անյայտանում էր բակից. բայց բոլորովին չէր թողնում խրճիթը... Հինգ վեց ամսից յետոյ Հասկուլը կրկին առաջւան ուրախ դարձաւ շունը դարձաւ. մանուկների հետ խաղում էր, քծնում էր տիրուհու շուրջը, բայց տիրոջից միշտ խուսափում էր և կասես նրանից վախենում, նրան մօտենալիս՝ աշխատում էր աննկատելի կերպով ծածկւել:

Մի քանի տարուց յետոյ, նրա երկրորդ ու երրորդ լակոտներին պատահած դժբախտութեանը պատճառաւ, Հասկուլը թափառական շուն դառաւ. օրինակ նա ամեն օր մի բակից միւսն էր մտնում, փողոցը վերէվայր չափելով և երբեմն էլ մերձակայ երկու երեք փողոցները. մի օր կենում էր մէկի դռանը, տունը լաւ պահպանում, միւս օրը մի ուրիշի տանը նայնը անում. այսպէս շարունակում երրորդ ու չորրորդ

օրը. մի ամսւան մէջ նա մի երկու փողոց էր ման գալիս և միւսները նորից սկսում...

Ոչ միայն Մանիչուրի պէս լուռ ու հին քաղաքում երբեմն աչքում էր Հասկուլի պէս մի շուն, այդպիսի շներ գիտէի և գիտեմ շատ կան թէ մեծ ու թէ փոքր քաղաքներում, ամբողջ թաղը ճանաչում է նրանց և նրանք վայելում են լիովին անկախութիւն և հէնց դրա համար, կարծես, նրանք ստէպ ստէպ ծեծւում են և շատ անգամ էլ քաղցած մնում... Այդ անտուն անտէր ու թափառական շները հպարտ աղքատներ են. նրանց չես կարող հրապուրել ոչ մի անուշ պատառով, ոչ մի ոսկրով... Եթէ մէկը յանկարծ համարձակում է այդպիսի անհնազանդ շան վրայ բղաւել և, Տէրը մի արասցէ, մահակով սպառնալ՝ հպարտ շունը երբէք նրա տան մօտովն չի անցկենալ: Այդպիսիները հլու հսկատակ շան ցեղի մէջ անջատւած էակներ են, նրանք թւով քիչ են, բայց դարձեալ կան:

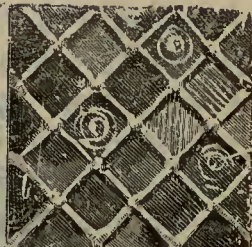
ՆԻԿ. ՍՕԼՈՎԻԷՎ—ՆԵՍՄԵԼՈՎ

Թարգմ. Կ. Կ. Մ. Շահ.

у н ј у б о т р

Ի Մ Ե Ր Ա Ջ Ը

Մզատասէր բօէրն կուտին
Տեսայ անուշ երագում.
Ծաղկեայ փնջեր շուշան-կրծքին,
Իէմքը խաղանդ, բայց տրտում...

Տեսայ կաւի հովտում՝ արնոտ
Փունջը կրծքից պոկելիս.
Կաւում ընկած քաջ եարի մօտ,
Ղիրմին ծաղիկ ցանկիս...

Տեսայ գողտրիկ, նուրբ շրթերին
Կախարդ երգի մրմունջներ,
Վսեմ մահով ընկած եարին
Ձօնած ռազմի ներբողներ...

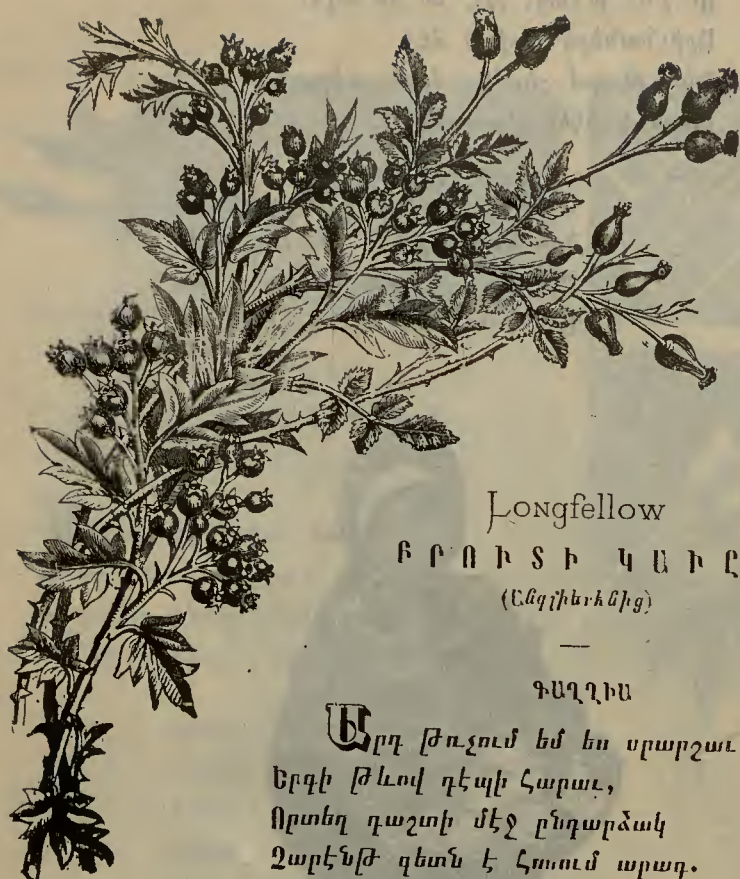
Բայց աչերին արցունք չըկար.
Յարը մեռաւ քաջի պէս.
Նա իր ազգի սիրոյ համար
Կռւէց, ընկաւ ժպտերես...

Ու ինձ թւաց, թէ ես եմ այն:
 Արիւնաներկ հովտի մէջ
 Դեռ թարմ շերմիս մօտ՝ լռելայն
 Եարս է եկել սիրատենչ...

Ու ինձ թւաց, որ սիրադէմ
 Նա հայ կոյսն է շիրմիս քով.
 Եւ ես... օ, դեռ կենդանի եմ,
 Ես շնչում եմ այն երգով...

Աւարի

Longfellow
ԲՐՈՒՏԻ ԿԱՒԸ
(Անգլիերենից)

ԳԱՂՂԻԱ

Արդ թռչում եմ ես սրարշաւ
Երգի թևով դէպի Հարաւ,
Որտեղ դաշտի մէջ ընդարձակ
Չարէնթ գետն է հոռում արաղ.
Նորա կապոյտ ալեաց վերայ
Երևում են հեռից ահա
Սէնթսի *) բուրդեր և տաճարներ՝
Հպարտ, հպարտ ցցւած ի վեր:

Ո՞վ է այնտեղ արուարձանում,
— Բրուտն *) է այդ՝ երզում, գործում.

*) Սէնթսը մի քաղաք է Գաղիացում, որ գտնւում
է Չարէնթ գետի աջ ափի վրայ:

**) Այսինքն Պալլիսին.

Աղքատ Հաղնւած, խախուտ տան մէջ,
 Դէմքն այրւած տապից անշէջ.
 Անօթներն իր կաւեղէն
 Չեն ՀայթՀայթում նորան սարէն,
 Մինչ ասում է անմիտ խուժան.
 «Ո՛ւր ես փշրում ամբողջ, սեղան»,
 Քո Հնոցին ճարակ, տալո՞ւ,
 Խեղաղմոր ես, մարդ, միթէ դու,
 Եւ բրուտը այդ մեծանուն
 Նրանց վերայ չի էլ նայում,
 Որոնք թեպէտ Հարուստ և կուշտ,
 Բայց սովալլուկ և արիւնքուշտ,
 Թեպէտ շարժում և ապրում են,
 Բայց վաղուց է. որ մեռած են.
 Եւ անձնւերաց մեր քիմիկոս,
 Հայեացքը սուր, այսերը փոս,
 Կան սկսեյ ձեւակերպել,
 Հիւսել զալ վերն իր ոսկեթել:

Ո՛վ Պալլիսի*), քո կուրծքիդ մէջ
 Վառվում է մի Հուր անշէջ
 Դո՛ւ մեծ Հանճար, Հո՛ւր երկնային,
 Չես տատանում ամենեւին.
 Ինչ որ ունիս մտքումդ զրամ,
 Իրագործես պիտ անկասկած,
 Թէ՛ և ճամբադ միշտ փշալից,
 Բայց չես շեղում նպատակից
 Եւ աչքերով քո Հեռատես,
 Ինչ որ չըկայ՝ այն կտնդես:

*) Բերնարդ Պալլիսին մի Հոչակաւոր Ֆրանսիացի բրուտ էր, ծնւեց 1510 թականին և մեռաւ Պարիզում 1590 թականին: Նա Հնարեց կիւր. ամագործութիւնը: Իր ժամանակակիցներից անարգւած մեռաւ Բաստիլում:

Ըրջիր, անիւ, շարժւիր այնպէս,
Որ անօթը դու զաւերես,

Ապա թէ ոչ կար կասէ:

«Ձեռք չունիս դու, դէն գնա, դէն,
Նորանց պէս ես, որ կարծում են՝
Թէ այս աշխարհն ճարտարաշէն

Ամեն մի մարդ քննել գիտէ»:

Կրկին թւեր առած երգեց՝
Սլանում եմ ես բերկրալից
Դէպ Պիրենեան ըսրձը լեռներ,
Սպանիայի դաշտերից վեր,
Եւ Մաժորկա*) կղզին ահա
Տարածւած է ծովի վերայ.
Կաւեղէններն այդ իսկ կղզուց
Ըստացել են անուն վաղուց.
Տէս քաղաքներ փոքրիկ, սիրուն,
Փուռ և Հնոց միշտ փալփումն,
Ուր գիշերն է հրով պատած,
Իսկ ցերեկը՝ միշտ ծխամած:

(Կըշարունակւի:)

*) Մաժորկան Բալերիք կղզիներից մէկն է. Մա-
ժորկայից ծագել է անգղիերէն «Մաջորիկա» բառն, որ
նշանակում է իտալական կաւեղէնների ամեն տեսակ-
ները:

Տ Ե Ղ ա գ ր ա կ ա ն

Ա Ր Ա Ր Ա Տ Ե Ա Ն Ա Յ Ա Ր Հ

II.

Երեւան

այաստանի Արարատեան նահանգի կօտայք գաւառի զլխաւոր քաղաքն է Երեւանը, որ ընկած է մի փոսի մէջ, երեք կողմից շրջապատւած սարերով, իսկ Հարաւային կողմից նրա առաջ բացւում է բաւական ընդարձակ գոշտավայր։

Երևանի Հիմնարկութեան թուականը որոշ լայտնի չէ. ՅՕ-ական թւերին նա զիւղաքաղաք է եղած. յետոյ շնորհիւ իր, պատերազմական տեսակէտից յարմար, զիրքի, զանազան օտարազգի տիրողների առանձին ուշադրութիւնն է դրաւում, և նրանք իրանց աթոռներն ալստեղ Հաստատելով իշխանանիտա քաղաք են դարձնում։ Այդտեղ շինում են ամուր բերդ և այդտեղ էին նստում պարսից սարդարները մինչև 1827 թուականը, երբ այդ քաղաքն անցաւ Ռուսաց ձեռքը։ 1850 թից դա նահանգական քաղաք է Համարում։

Երևանի բնակիչների թիւն 29,000, որից կէսը Հաշում են Հայ, իսկ միւս կէսը թուրք, ռուս և այլ ազգեր։ Քաղաքը

վերջին տարիներս հսկայական քայլերով առաջադիմել է. նախ-
կին ծուռ քուչաների տեղ բացել են լայն ուղիղ փողոցներ,
երկու կողմերից տնկած ծառերով: Ջերմ ու տենդի բուն ճա-
հիճները ցամաքացրել են և. քաղաքը գեղեցիկ քարաշէն տնե-
րով է զարդարել: Այժմ քաղաքի ամենամեծ պակասութիւնը
խմելու լաւ ջրի բացակայութիւնն է, եղածները անմաքուր են:
Պատրաստ է երկաթուղու գիծը և Երևանը կապած է Ալէքսան-
դրապոլի ու Թիֆլիսի հետ: Երևանում չրկան նոյնպէս ձիա-
քարշ երկաթուղի, հեռախօս ու ելեքտրական լուսաւորութիւն:
Բերքերով խիստ: Հարուստ են թէ քաղաքը և թէ նրա շրջա-
կայ գիւղերը. արտադրում է մեծ քանակութեամբ բամբակ,
բրինձ, ցորեն, գարի և խաղող. այս վերջինից պատրաստում
են հարկւրաւոր տակաւներով գինի և օղի: Աշխարհահռչակ են
Երևանի խաղողը իր բազմատեսակութեամբ և ամեն տեսակ
մրգերը: Վաճառականութիւնը բաւական զարգացած է և զտն-
ւում է մեծ մասամբ հայերի ձեռքում, թէև վերջին ժամա-
նակներս այստեղ սկսում են հաստատուել և օտար դրամատե-
րեր: Գործարանական կեանքը շատ սահմանափակ դրութեան
մէջ է զտնւում Երևանում: Կրթական գործը բաւական լաւ է.
կայ հայոց թեմական հոգևոր դպրանոց, ռուսաց արական և
իգական գիմնազիաներ, ռուսաց ուսուցչական սեմինարիայ, քա-
ղաքային — պուշկինեան և այլ մի քանի ուսումնարաններ:
Հայերը ունեն 7 եկեղեցի, թուրքերը 7 մեչլիկ, ռուսները 1
եկեղեցի և հրեաները 1 սինագոգ: Փողոցներից ամենաւշանա-
ւորն է Աստաֆեանը, որը ձգւում է հիւսիսից հարաւ քաղաքի
ամբողջ հրկաւութեամբ:

Բացի այն, որ քաղաքի $\frac{3}{4}$ -ի չափ տեղը բռնում են ալ-
գինները և նրան մի վիթխարի կանաչադարձ այգու տեսք տա-
լիս, նրա կենդրոնում ևս կան երկու հատ քաղաքային այգի-
ներ, որոնք անխնամ դրութեան մէջ են: Երևանը 1879 թի
հօկտեմբերից վայելում է քաղաքային ինքնավարութիւն և
կառավարւում է ժողովրդից ընտրւած իրաւասուններով և քա-

ղաքագլխով: Այստեղ կան նախնական քաղաքի բոլոր վարչութիւնները, գատաստանատներ, բանկեր և այլն: Այստեղ է բնակուում Երևանի նախնականներ: Երևանը իր հարաւային կողմում ունի և մի արեւոտական լճակ — քօլսմախ գետը, որով ուղղուում են քաղաքի վարելահողերը: Քաղաքը իր շրջակայքով բռնում է 3649 դեկտեմբերին կամ 35,03 քառակուսի վերստ տարածութիւն:

Երևանը ունի մի քանի հնութիւններ որոնք են. Մամուի կողմից ջրանցքը, որը շինւած 930—940 թ. Ապիրատ հայ իշխանի ձեռքով *), հողաշէն բերդը, որը այժմ աւերակ է և հետզհետէ քանդում են. Դալմա (ծակած) ջրանցքը, որով ջրում են քաղաքիս հարաւ արեւմտեան կողմն ընկած այգիները. հրազդանի կամուրջը և Սարգսեանի պալատը: Սրանք շինւած են պարսից տիրապետութեան ժամանակ:

Երևան եկող ճանապարհորդը, որը ուղղում է ծանօթանալ քաղաքի հնութիւնների հետ, նրան ամենից առաջ առաջնորդում են գէպի սարգարի հայելադարդ պալատը, կամ ինչպէս տ'ղացիք ասում են «տուեաբանդը»: Դա գտնուում է Երեւանի բերդի հարաւ արեւմտեան կողմը, հրազդանի ձորի արեւելեան բարձր քառաթալուի վրայ և նայում է ուղիղ իր ներքում գտնւած Կանգուի կամուրջին և նրա միւս կողմի Սարգարի այգու (Թալարի բաղը): Այդ շինութիւնը կառուցւել է 1791 թւին Մահմեդ խանի ձեռքով և կազմւած մի մեծ դահլիճից և նրա կողքերի մի քանի փոքր սենեակներից իրանց վերնասրահներով ու նկուղներով: Դահլիճը պատած է հայելիներով, որոնք բերեղաձև շաբաւաքներով բռնում են ամբողջ առաստաղը. յատակի վրայ գտնւում է 1½ քառակուսի արշին մեծութեան ուղղ զեղեցիկ մարմարէ աւազան, որի ջուրը ա-

*) Տեղագրութիւն Երևանի. Ա. Աղամեանի:

Երկր զամ' Ս. Կեղևուհայ վանքը.

սում են ստորերկրեայ քունգերով (կաւէ խողովակներ) բերում էր հռչակաւոր Գրիբորովադի աթիւրներէց: Այս դահլիճում երկրի բռնաւոր սարգարը, Պարսկաստանի շահի փոխանորդը, ընդունում էր խնդրատուներին և գանգատաւորներին, վճիռներ արձակում և կամ նստած արևմտեան լուսամուտի առաջ հիանում իր աչքի առջև ձգւող Արարատեան անվերջ դաշտի չքնադ տեսարաններով: Այդ պալատը այժմ անխնամ, կիսախարխուլ գրութեան մէջ է գտնուում և մի կողմից սկսում է քանդել: Դրա կողքին երևում են Սարգարի տները, Հարեմի և բանտի աւերակները. սրանց մէջից շինւած է մի ստորերկրեայ անցք, որ քառասուն աստիճան (Գոխայաղ) սանդուխքով հաղորդակցութիւն է կապել Զանգուի հետ բերդի պաշարման ժամանակ թէ աշտեղից ջուր վերցնելու և թէ գաղտնի ճանապարհով դուրս գալու—ազատելու համար: Ասում են այդ անցքը գետնի տակով շարունակել է մինչև փարաքար Էջմիածին և մինչև անդամ Արաքսի ափը:

Սարգարի դահլիճը պարզաւորւած է մի քանի մեծ պատկերներով, որոնք պատմական անձնաւորութիւնների են: Ահա դռնից ներս մտնելիս իսկոյն երևում է մի հսկայ «փահլէան», Պարսկաստանի Վահագն ուժեղ Ռուստամ Զալն է յա նստած, մեծ թուրը գոգին, վահանը ուսից քաշ, փոքրիկ կեռ սուրը գօտին խրած, նետերով լի կապարճը կողքից կախ: Նրա աջակողմը երևում է ասպետական հաղուստով մի զեղեցիկ մանկահասակ պառանի — դա նրա աղջիկ կախարդ Բանի խանումն է, թուրը կապած և ձեռքին կախարդական դաւադանք՝ ծալրը դունդ: Ասում են նա այդ դաւադանով էր ման գալիս զեղեցիկ տակ և չար ոգիների օգնութեամբ կարողանում էր այնն տեսակ կերպարանափոխել, ինչ կենդանու տեսք ուզում էր, ըստանում էր: Գահլիճի ամբողջ շրջապատը բռնւած է մի շարք տեսակ-տեսակ ձեռնածուական շատ փոքրիկ պատկերներ, որոնք Բանի խանումի կախարդութիւններն են ներկայացնում: Դրա կողքի պատի վրայ կան երկու միմեանց բոլորովին նման

քաջեր ասպետական զինավառութեամբ. դրանք Ռուստամ Զալի որդիքն են—մեծը Փարամազը և փոքրը Զոհրաբը: Դրանց դիմացի երկու պատերի վրայ կայ բաւական լաւ նկարած Փաթալի շահի պատկերը. նա նստած է իր փառահեղ Հինայած մօրուքով, թոփուզը ձեռքին: Սրա միւս կողմն է Աբաս Մերդաշի նկարը Համարեա իսկական մեծութեամբ. սա ամենից պարզ է Հագնւած, միայն մի փոքրիկ կեռ ոսկէպատ սուր խուրւած է զօտիկը. ինքը բաւական գեղեցիկ և զրաւիչ դէմքով տղամարդ է: Միւս կողմը երևում է Երևանի վերջին դժբախտ ոսրդար Հասան խանը մտահոգ, ձեռքերը միմեանց վրայ ծալած, կարծէս ողբում է իր զահի կորուստը, ոչ մի զէնք չէ երևում սրա վրայ: Վերջապէս սրա կողքին է վերջին նկարը—մոլլա Հիւսէյինը իր խորամանկ աչքերով:

—

ԵնորՀիւ իր տեղագրութեան Երևանը ամեն մի Հայ մարդի առանձին ուշադրութեանն է արժանի: Նա ընկած է մայր Հայրենիքի Համարեա կենդրոնում, Ալրարատի սբտում: Նրա չորս կողմ սփռւում են այն ամեն Հինօրեայ սրբավայրերը, որոնք այնպէս սերտ կապւած են Հայի փառաւոր անցեալի հետ և ամեն քայլափոխում այդ անդառնալի կորած փառքերն են յիշեցնում:

Հարաւում բարձր ի գլուխ երևում է ծերուկ Մասիսը՝ Հայաստանի անընկճելի պարծանքը, նրա սրբութիւն սրբոցը: Աւելի այս կողմ Հայաստանի Նեղոս—Մայր Արաքսն է օձապտոյտ գալարելով իր կոհակները արցունքով ցողում Հայոց դաշտերը: Դրանց դէմ Հանդիման Երևանի Հիւսիսային կողմից ալէզարդ Արագածն է իր քառաբլուր դաղաթով իբրև Հոկայ պահպան Հսկում այդ աշխարհի վրայ: Նա քամու միջոցով շարունակ օգային Համբոյներ է փոխանակում Ազատ Մասիսի հետ և իր աչքերի յորդ վտակները Քաւախի մէջ Հոսեցնելով, ողջոյն է ուղարկում պղտոր Արաքսին, որոնք շատ անգամ ճա-

նապարհին ցամաքում են նրան չըհատած: Իսկ Արայի և Ղամխումի լեռների փեշերը քերելով ահռելի ձորերի միջով «զալիս է ամեհի Զանգին ու ատամները կրճտացնելով» քսում Երևանի հիւսիս արևմտեան քարաժայռերին և մի կիսաշրջան կազմելով նրա հարավային կողմից դուրս գալիս ու գնում և, Սեւանից վերցրած իր մի բուռն ջուրը ջրդ գետ դարձրած, խառնում Արաքսի ալիքների հետ: Երևանի արևելեան կողմից 25 վերստաչափ հեռավորութեան վրայ, սոսկալի անդունդների միջով մոնչալով, աշխարհ դղրդացնելով կատաղած Ազատ գետն է իր ձիւնափայլ փրփուրները տանում և Արաքսի հանդարտ գրիի մէջ թափում: Արևելքում սալիտակին են տալիս Աղմաղանի, Ղամխումի (Քեթանդաղ) և Արայի (Ղառնը ետրդ) լեռները: Ամեն կողմ պատմական ծանօթ տեղեր են երևում. իսկ Երևանից դէպի հարաւ տարածւում է Արարատեան դաշտը իր արդաւանդ հողերով, դալար մարգագետիններով ու արծաթափայլ փտակներով: Եւ այդ բոլորը ընկած են Երևանի չոր կողմը, նրանից այնքան մօտ...

Ահա հարաւ արևմուտքում Երևանից երկու ժամի ճանապարհ (18¹/₂ վերստ) հեռավորութեան վրայ ընկած է Վաղարշապատ գիւղը, երբեմն հայոց թագաւորանիստ մայրաքաղաք. այստեղ է գտնւում 1600 տարուց ի վեր հայերի սիրտը կապող ս. Էջմիածինը իր «իջման» տեղով և մօտակայ ս, Հռիփսիմէի, Ղողակաթի և Դայանէի վանքերով. այստեղ է հայոց բարձրագոյն ուսումնարանը — Գեորգեան նեմարանը և թանգարանը: Աւելի հարաւ Երասխի ափին մօտ 38 վերստ Երևանից հեռու գտնւոմ է խոր վիրապի վանքը իր այն զբով, ուր երկար տարիներ տանջւեց Հայաստանի լուսաւորիչը: Սրա մօտերքն են նախնի Արմաիրի, Արսաւաթի ու Դոնի աւերակները: Դրանցից դէպի հիւսիս արևելք ընկած է պատմական Դառնի գիւղը, որի հիմնադիրն է հայկաղն Գեղամ նահապետը, իսկ իր անունն ստացել է նրա թոռ Դառնիկից *): Այս-

*) Մ. Խորենացի հատոր Ա. Պր. 11.

տեղ են այն ամբողջի աւերակները, որ Տրդատ թագաւորը շինելով «որձաքար և կռիածոյ վիմօք, երկաթագամ և կապարաւ մածուցեալ» տեղ է իր քոյր խորովիդիստին^{**}) և որի բելրեկ քարակոյտերն անգամ այժմ այնքան զարմանալի և սքանչելի են: Դառնի գիւղից 7 վերստ դէպի արեւելք ահաւոր լեռներն խորհրդաւոր առանձնութեան մէջ գտնուում է մեր Հայրենի ճարտարապետական հրաշալիքներից մէկը — ս. Գեղարդի վանքը կամ Այրիվանքը և զարմանք է ազդում իր ամբողջովին մի քարից կերտւան վանքերով: Երեւանի հիւսիս արեւմտեան կողմը 25—30 վերստ հեռաւորութեան վրայ զըտնուում են Մուղնիմ, Հանավանքը, Սեւիկան գիւղը ս. Մեսրոպի գերեզմանով և Բիւրականը հայոց կաթողիկոսների ամարանոցատեղին: Սրանց բոլորի վրայ աւելացնել և այն, որ Երեւանից դէպի արեւմուտք մի օրւայ ճանապարհ հեռու ընկած է Բագրատունեաց դժբախտ մայրաքաղաք Անի իր սգաւոր աւերակներով, իսկ դարձեալ Երեւանից 63 վերստ դէպի արեւելք փրուում է Գեղամայ կամ Սևանի գեղանձիծաղ լինճը իր կղզու մենաստանով միասին և պատկերը կատարեալ կրկնի: Եւ այս բոլորի կենդրոնում գտնուում է Երեւանը...

Սակայն այս ամենից աւելի մի մեծ պարծանք ևս ունի Երեւանը: Նրա շուրջն ընկած են հարիւրաւոր բազմամարդ և բարգաւաճ հայ գիւղեր. ուր հայ գիւղացին օրնիրուն իր քրտինքն է խառնում մայր հողի հետ, իսկ հայ գեղջիկուհին իր քաղցրաձայն լէլէներով է ձայնակցում քաղցրահամ աղբիւրների զլղյան մրմունջներին: Երեւանը կենդրոն ու սիրտն է կաղմում այն միակ նահանգի, որ հայի տաքուբեր հայրենիքի միակ ամենահայաշատ անկիւնն է այժմ ներկայացնում: Ապրել գէթ մի ամիս Երեւանում և մի պտոյտ կատարել նրա չորս բոլորը, միայն այն ժամանակ կարելի է դադարաւ կազմել հայրենիքի և նրա հրաշալիքների մասին...

Լ. ԿՕՆԻՊ

(Առշարունակելի)

^{**}) Նոյն հատոր Գ. Պր. 87.

Երջանկալիքասակ Ներսէս V կաթողիկոս

Ներսէս V-ի ծննդեան տարին ճշտութեամբ չափոնի չէ, բայց Ա. Երկրեանը հիմնւելով մի քանի նամակագրութեանց վրայ, տուած է, որ ծնւած պիտի լինի 1770 թւականին: Նա աշտարակեցի մի համեստ բնտանիքի զաւակ էր: Պատմում են, որ իբր նրա եղբայրները ծնւելուց յետոյ մեռնում էին և խեղճ ծնողները ուխտ են դնում, որ ծնւած արու զաւակը կուսակրօն դարձնեն:

Ծնւեց Թորոսը (Ներսէսի սկզբնական անունը) և նրա կնքա-հայր Գալուստ եպիսկոպոսը ըստ ուտիւի բերում է նրան Էջմիածին և ժառանգաւորաց դպրոցի սան նշանակում: Չատ հետաքրքիր է Թորոսի աշակերտական շրջանը: Նա մի նիհար, կարճահասակ և չալաճճի աշակերտ էր: Նա անում էր սրամիտ և ծիծաղաշարժ չարութիւններ: Նրա դասընկեր Մհարին վարդապետը սլատմում է մի քանի մանրամասնութիւններ նրա չարութիւններից: Օրինակ՝ Թորոսը իր հետ վերցնում էր թիւ ու ասեղ և աշակերտներին նստած ժամանակ նրանց փէշերը ծածուկ իրար էր կալում և երբ նրանք ուզում էին վեր կենալ, չէին կարողանում միմեանցից բաժանել և վալը էին

Ներսիսեան հայոց հոգեւոր դպրոցը Թիֆլիսում

ընկնում: Երբեմն էլ նա գաղտնի կերպով կարում էր աշակերտների գլխարկների բերանը, այնպէս որ ծածկելու ժամանակ գլխարկը չէր մտնում գլուխը:

Թորոսը երկու անգամ փախչում է Երևան և ինքն իրան նշանում մի աղջկայ Հետ, չուզենալով կուսակրօն դառնալ. բայց Գալուստ եպիսկոպոսը չետ է բերում նրան և սառտում, որ աշխարհ մտնելու միտքը թողնէ: Վերջապէս 1791-ին նրան ձեռնադրում են կուսակրօն սարկաւազ, անւանելով Ներսէս և 1794 թւին՝ վարդապետ: Ապա նա նւիրակութեամբ սկիեց ճանապարհորդել զանազան կողմեր և Հասաւ մինչև Կ. Պոլիս: Այս ճանապարհորդութիւնների ժամանակ կամաց-կամաց ձանթացաւ ժողովրդի զանազան խաւերի Հետ: 1808 թւականին Գանիէլ կաթողիկոսը ձեռնադրում է նրան եպիսկոպոս և 1814-ին նշանակում Վրաստանի թեմի առաջնորդ: Ահա այդ ժամանակ նա սկսեց աւելի մօտ ուսումնասիրել Հայ ժողովրդի կեանքը: Նա տեսաւ, որ ժողովուրդը խարխաւում է տղիտութեան խօլ խաւարի մէջ: Թողած՝ ուսումը, լուսաւորութիւնը, ընկած են անբարոյական ուղին և մէկը միւսին գայ-թակղութեան պատճառ է դառնում: Հայը մոռացած իր մայրենի լեռուն, վրացերէն էր խօսում և աղօթում: Այդ ժամանակւայ «Հայագէտներ» Համարում էին քահանաները և տիրացուները, որ ամօթ է ասել, իրանց անունը և ազգը զրել չըլիտէին: Քահանան եկեղեցում վրացերէն էր քարոզում, այն էլ Աստուած քարոզ Համարէր, էլ ինչ խակ մտքեր, նեղ աշխարհայեացք: Թիֆլիսում կային բաւական մեծ թւով Հայեր, բայց չըկար ոչ մի ուսումնարան, որտեղ կրթւէին նրանց զաւակները Հայ ոգւով: Ահա այս Հանգամանքը ներշնչում է ուսումնասէր Ներսէս Վ-ին տենչանք՝ ազգային դպրոց հիմնելու և կամք՝ այդ ցանկութիւնն իրականացնելու: Նա մշակում է ծրագիր, այս ու այն կողմն է ընկնում, դիմում է նշանաւոր անձանց, փող ժողովում և բարձրագոյն իրաւունք ստանալով, ձեռնարկում է զպրոցի հիմնարկութիւնը, որ աւարտեց 1824

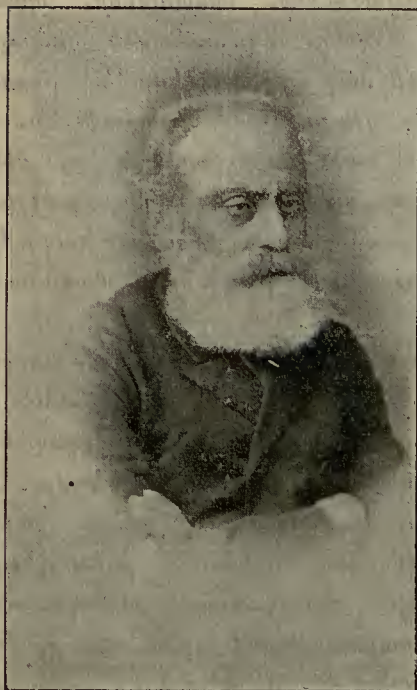
Թւականին: Դպրոցն ի յիշատակ և ի պատիւ Հիմնողի կոչւեցաւ. «Ներսիսեան հայոց հոգեւոր դպրոց»: Պատմում են, որ ինքը՝ Ներսէս կաթողիկոսը, Հիմնարկութեան ժամանակ քարեր էր կրում և իր ձեռքով Հիմքը շարում: Եւ այդպիսով երջանկայիշատակ Ներսէս V-ը ամենամեծ ծառայութիւնը մատուցեց իր ազգին, տալով նրան ուսման և քաղաքակրթութեան Հիմնատեղի: Սյունհետեւ Ներսիսեան դպրոցը դարձաւ վրաստանի Հայոց ուսման և զիտութեան կենդրոնը, որտեղից դուրս են գալիս բանիբուն քահանաներ, տիրացուներ և ուսուցիչներ:

1857 թւին երանելի կաթողիկոսը Թիֆլիսում կնքեց իր մահկանացուն, թողնելով անմահ յիշատակ իր ազգի յիշողութեան մէջ...

Յարութիւն Եսայեան

Ս. Էջմիածնայ ձեռագիրներից

Մեր հայազգի հնագէտ Աղէքսանդր Երիցեանը ծնել է 1841 թւին հոկտեմբերի 4-ին: Նա իր տարրական կրթութիւնը ստանում է Ներսիսեան հոգևոր դպրանոցում. մի փոքրը ժամանակից չետոյ տեղափոխւում է Երէցօրինեանի պանսիօնը. այստեղից էլ՝ գիմնազիա, բայց տկարութեան պատճառով չի կարողանում աւարտել գիմնազիան և թողնում է:

Մտնելով կեանքի ասպարէզ, սկզբում նա պետական

ծառայութեան մէջ մտաւ և վերջին ուղս-թրքական պատերազմի ժամանակ էլ մի որոշ դեր էր կատարում:

. Աերջ ի վերջոյ նա իրան նւիրում է զրականութեանը: Նա սկսում է հետաքրքրել հայոց ազգի անցեալով, պատմական և հնագիտական քիչատակարաններով: Այդ նպատակով նա սկսում է ճանապարհորդել Անդրկովկաս, այցելել հայոց նշանաւոր զաւառները, քաղաքները և զիւղերը: Նա սկսում է ժողովել հինատուրք ձեռագրներ, զրքեր, տեղեկագրութիւններ, և դրանցով կազմում է իր թանկագին զրադարանը: Ամեն մի հնութիւն, կամ ամեն մի իր, որ կարող է փոքր ի շատ է լոյս տալ մի մութ անցեալ եղելութեան, նրա համար «սուրբ» էր և նա մեծ ուրախութեամբ ձեռք էր ձգում այդ,

ցուցակագրում և դնում գրքերի շարքը: Ի՞նչ ասես, որ չըզը-
տնւին այդ հարուստ հնագիտական դրաղարանում.— դօկու-
մենտներ, նամակներ, ժողովածուներ, օրացոյցներ, պատ-
կերներ, կաթողիկոսական կոնդակներ, ձեռատետրեր և այլն
և այլն: Երիցեանը դարձանալի սուր յիշողութեան և ընդու-
նակութեան տէր է եղել: Ինչ գիրք, կամ պատմութիւն, որ
դրած էր նրա գրադարանում, նախ նա իւրացնում էր, մեկ-
նաբանում իր մտքում և ապա դնում յի տեղը: Իւրաքանչիւր
նշանաւոր տեղի նկարագրութիւնը, գիրքը, ժողովրդի ծագումը,
զրադմունքը, կամ մի նշունաւոր հիմնարկութեան ժամանակը
մանրամասն յիշում էր նա:

Երիցեանի գրադարանի դռները բաց էին ամեն մի հետա-
քրքիր այցելուի համար: Նա մեծ ուրախութեամբ ինքն անձամբ
նստում տառնում էր և լուսաբանում այցելուին ցանկացածը:

Դեռ փոքր հասակում նա եղել է գրականութեամբ հե-
տաքրքրուող անձնատրուութիւն: Նա հաւաքում էր իր շուրջը
բանիբուն երիտասարդների, ժողովներ կազմում, որտեղ կար-
չում էին ինքնուրոյն գրածներ, քննադատում, թարգմանում
նրա ղեկավարութեամբ և խրախուսանքով: Ահա այդ ժամա-
նակից նա զարգանում է, տաշար է հաւաքում իր ապագայ
գործունէութեան համար, և վերջը դառնում է նշանաւոր հը-
նագէտ պատմաբան: Երիցեանը աշխատակցել է հայ և ռուս
լրագրների և հանգէսների, գրելով նշանաւոր հիմնարկու-
թեանց պատմութիւն և հայ գործիչների կենսագրութիւն: Նրա
բազմաթիւ գրած քննարկից նշանաւորներն են՝ «Ամենայն հայոց
կաթողիկոսութիւնը, և Կովկասի հայք XIX դարում, եր-
կու հատոր, Ներսէս V-ի կենսագրութիւնը, և վերջին գրք-
ւածք՝ «Պատմութիւն 75-ամեայ գոյութեան Ներսիսեան
հայոց հոգեւոր դպրոցի»:

Եւ դեռ շատ բան սպասելի էր հանդուցեալից, բայց խրո-
ւութիւն չըզնող մահը յափշտակեց նրա թանկագին կեանքը
ներկայ փետրւարի 21-ին և այգալիսով հայ ազգը ունեցաւ մի
զգալի կորուստ յանձին Աղէփաճոր Երիցեանի:

Ազ. Երեւանի այրին, Բոլոր եւ ուխտաւորներ նրա հայրէ՛ի Սանահի
գիւղի Մանգի առաջ

Աղբիւրում 1883 թ. փետրւարից, նրա երկու գրածքը փետրւարի Համարում՝ Ամոդ, տպագրեցինք ներկայ թւականի փետրւարին Տաւադի № 4-ում, իսկ նրա Հասկուլը տպագրեցինք Աղբիւրի ներկայ փետրւարի գրքոյկում:

Ն. Ա. Սուլովիւ-Նէսմելով Հայերէն չըզիտէր, նա գրում էր յատուկ Աղբիւրի Համար ռսերէն, որ թարգմանում էին Բաճճի և Կ. Մելիք-Ջահնազարեանց մեր աշխատակիցները:

Մանուկների սիրահար և անկեղծ բարեկամ Ն. Ա. Սուլովիւ-Նէսմելով Թիֆլիս եկաւ 1882 թին և վերադարձաւ 1884 թ. ամառը: Նա մի կարճ ժամանակ մնաց Պետերբուրգում և ապա ընդ միշտ ընակութիւն Հաստատեց Մոսկւայում իբրեւ աշխատակից «Дѣтское Чтеніе» պատուական «մանկական ամսագրին»: Ն. Ա. Սուլովիւ-Նէսմելով իբրեւ բնութեան Հարադատ դաւակ, իր Հէքիաթներն ու գրոյցները մանուկների Համար գրում, ստեղծում էր անասունների, թռչունների, բոյսերի և խեղճերի, անօդնականների կեանքից:

Չոր ու ցամաք կենսագրութիւն գրելու փոխարէն, խորհուրդ ենք տալիս մեր ընթերցողներին կարդալ նրա անթիւ գրածքները, որ տպագրւած են ռուս մանկական Հանդէսներում և Աղբիւրում: Ն. Ա. Սուլ.-Նէսմելով վախճանեց անցեալ տարի դեկտ. 16-ին Մոսկւայում: Ռուս ընտիր մամուլը Հանգուցեալի յիշատակին խօսեց, գնահատելով նրա մեծ և թանգազին գրական աշխատութիւնները: Անւանի մանկական մատենադիրը թէեւ Հանգաւ նիւթապէս բոլորովին անապաւնով վիճակի մէջ թողնելով իր աշուռն և մանուկ դաւակներին, թէեւ ռուս ընտիր մամուլը կամեցաւ նրա ժառանգների նիւթականի մասին հոգալ, բայց Հանգուցեալի ինքնաճանաչ այրին՝ Եւգինէ Վլադիմիրովնան Հրաժարեց ընդունել կողմնակի որեւէ նպատ, առարկելով, որ ինքը իր մտքի վաստակով (ուսուցչուհութիւն անելով) կարող է առանց ծանրութիւն լինելու իր ազգին, ինամել և մեծացնել դաւակներին:

«Дѣт. Чтеніе» ամսագրի փետրւարի №-ում տպւածէ

Ն. Ա. Սողովիկ-Նէսմելովի շատ աջող պատկերը և ամբողջ Պճ-ը նւիրւած է նրա յիշատակին:

Աղբիւրի ներկայ Պճ-ում տպւած պատկերը անմոռանալի նիկոլայ Ալեքսանդրովիչը Թիֆլիսից իր մեկնելիս տւաւ մեզ յիշատակ հետեւալ մակագրութեամբ՝

Հոգեհարգաս Տիգրան Նազարեանին, հեռաւոր անդրկովկաս եկած ռուս Ն. Ա. Սողովիկ-Նէսմելովից՝ բարի յիշատակ:

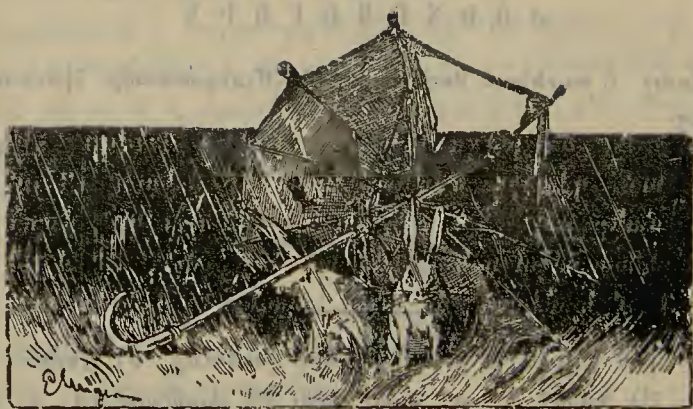
1882—1884

Նոյնմըներ—յունիս

Թիֆլիս:

«Ով անկեղծ և խոր սրտով սիրում է իր հայրենիքը, իր ազգը, նա մի անգամ նրանց համար իր կարեաց չափով ծառայութիւն սկսելուց յետոյ կրում է այն՝ հաստատուն անվահերութիւնով մինչև գերեզմանի դուռը: «Աղբիւրը», որպէս թարմ առևակ կարող է մեծ գետի, գիրկը լքցւել, բայց այլ ևս երբէք չի կորչիլ աւազի, անապատի, դարշահոտ ճահիճների մէջ. նա ունի իր ընթացքը, իր խնդիրը՝ ծլեցնել յարափութիւթ դալարի իր եզերքներում, որ յիշեցնէ վաստակած անցորդներին, թէ քանի կենդանի է մաքուր առևակի կարկաչիւնը, կենդանի է և շրջապատող բնութիւնը: Կենդանի է՝ լեզուն—կենդանի է ազգը:

Իսկ մենք վշտաբեկ այսօր աւելացնում ենք՝ քանի կենդանի է Աղբիւրը կենդանի է և նրա ազնիւ, անկեղծ բարեկամ նիկոլայ Ալեքսանդրովիչ Սողովիկ-Նէսմելովի յիշատակը:

Զ Ի Ա Ր Ճ Ա Լ Ի Ք

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր

Առաջ. Յոգհ. Մարութեանցի:

- 1) Մարդուն վտանգից փրկող և կեանքից զրկող է,
Վերջը մի տառ աւելացնենք՝ ըմպելիք է,
Ըմպելիքի սկզբի տառը եթէ փոխենք,
Թէ շինող և թէ քանդող մի գործիք է,
Միևնոյն ժամանակ մի հրատարակութիւն է,
Սրա էլ եթէ վերջի տառը հեռացնենք,
Մի տեսակ անպիտան սև քոշի է:
- 2) Այն ինչ է
Եթէ կտրում ենք երկարում է,
Եթէ տաշում ենք հաստանում է:
- 3) Երբ կապում ենք գնում է,
Երբ արձակում ենք ընկած մնում է:
- 4) Երբ ուր բերանը դէպի վեր ենք լռնում՝ դարդակում է
Իսկ երբ դէպի ներքև ընդհակառակն լքցւում է:

Հ Ո Ւ Տ Ա Ս Ե Լ Ո Ւ Կ

Առաջ. 6 տարեկան Յովհաննես Տեր-Մարգարեանի չին-նախի-ջեւանից:

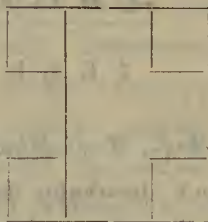
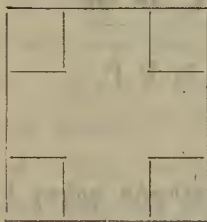
Մեծ Մասիսը մեծ է փոքրից, փոքր Մասիսը փոքր է մեծից:

Առաջ. նոյնի

Արայ արագ զնա կարագ ըեր:

№ 1-ն Աղբիւրի Հանելուկների լուծումը՝ 1) Ընծրե, 2) Ջերամ, 3) Գործիք. որի վրայ թել են փաթաթում, 4) ոտ-նաման, 5) խողը կամ մուկը:

6)

24 լուցիկներից վերցնելով 4-ը ըստացում է (յետ) երկու ձևով 4 քառակուսիներ:

Յովհ. Մարտիրոսեանց

Աղբիւրի պատասխաններ

Ալեքսանդրոսով Ի. Ճ. Չեզ, իբրև բացառութիւն ուղարկեց կրկին № 1 Աղբիւր, բայց այսուհետև կամ դուք, կամ մեր բաժանորդներից մի ուրիշը չաշտնի մեղ, թէ՛ այս կամ այն «№-ը չեմ ստացել» և չընդհատեցի իր բողոքը տեղական սյուստի միջոցով, մենք նրա պահանջը թողնելու ենք անուշագիր, քանի որ մենք №№ ր

Թիֆլիսի պոստին չանձնելիս առնում ենք ընկալագիր, ուրեմն և ազատ ենք ամեն պատասխանատու թիւնից, կարծում ենք պարզ է և հասկանալի:

Ջալալ-օղլի. Վ. Ս. Ջ. Տաշկէնայ մեզ դուռն են, որ դուք չէք ստանում Տարագլ Բարեհաճերէք միամիտացնել մեզ այս մասին: Պոստից մենք ունենք ընկալագրեր իւրաքանչիւր №-ի համար: Պահանջեցէք բացատրութիւն այդտեղի պոստատնից:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝

Տիգրան Նազարեան

ՉՔՆԱՂ ԲԱՐԵՆԵՆՊԱՆ

Աղբիւր-Տարազի ներկայ 1.02 թ. պրէմիան ՉՔՆԱՂ ԲԱՐԵՆԵՆՊԱՆ պրէմիան, որ թէ գեղեցիկ է և թէ սքանչելի, ուղարկում է բաժանորդներին Աղբիւրի ներկայ №-ի հետ յատուկ պահարաններում: Ոչ մի տղոունջ բաժանորդների կողմից՝ թէ մի որ և է պատճառով այդ պրէմիան չեն ստացել, մենք չենք լսելու: Պոստին յանձնում ենք ցուցակով և առնում ստացական: Զբոսացողը իր քաղաքի պոստառան միջոցով միայն կարող է յայտնել իր պահանջը:

Յանկանալով, որ այդ պրէմիան ընդարձակ տարածւի և միայն Աղբիւր կամ Տարազ ստացողներն էլ կարող լինին ձեռք բերել այդ պրէմիան, որոշեցինք՝

Միայն Աղբիւր ստացող բաժանորդը կարող է ստանալ «ՉՔՆԱՂ ԲԱՐԵՆԵՆՊԱՆԸ» վճարելով 1 ր. 50 կ. (այսինքն՝ Աղբիւրի հետ 4 ր. 50 կ.) իսկ միայն Տարազ ստացողները պիտի վճարեն 2 ր. (այսինքն՝ Տարազի հետ 8 ր.):

Դպրոցներ եթէ 10 օրինակ Աղբիւր միանգամից ստանան, փոխանակ 45 ր. կարող են վճարել 40 ր.:

Մեր ուսումնարանների, տեսուչների, մանկավարժական խորհուրդների և ուսուցիչների լուրջ ուշադրութիւնը ենք հրաւիրում, խնդրելով մէկ վայրկեան մտածել, ապա քննել և տեսնել, եթէ օգտակար և անանհրաժեշտ է Աղբիւրը իւրաքանչիւր աշակերտի համար, այն ժամանակ հասկացնել իրանց աշակերտների ծնողներին, որ պէտք է ստանալ Աղբիւրը...

Այն ուսուցիչը որ մեր այս հրաւերը ուշադրութեան չի առնի, ևս քարեկամ չէ կարող համարուել իր աշակերտին...

Նոր բաժանորդները կըստանան յունւարի №-ից սկսած:

Հարունակում է 1902 թ. բաժանւոյն ղադրութիւնը

XX ԱՂԲԻԻՐ XX տ. և XIII տ. **ՏԱՐԱԶ** XIII

ամսագրի և շաբաթաթերթի
Հրատարակում են նոյն ուղղութեամբ և աշխատակիցների մասնակցութեամբ

Ա Ղ Բ Ի Ի Ր Ի Ծ Ր Ա Գ Ի Ր Ը

Ա. ՄԱՆԱԿԱՆ ԲՆԺԻՆ. Մանրավէպ, Զրոյց, Հիփիաթ, Ծանապարհորդութիւն, Կենսագրութիւն, Բանաստեղծութիւն, Գիտութիւն և արեւտոյնոր լուրեր. Այլ և այլք. Զարճալիք: Մանկական, Փրօթկեան, Շախմատի և այլ խաղեր, Բերումներ թւաբանական խնդիրներ. Անեկդոտ, Հանելուկ, Երգեր նոտաներով:

Բ. ԲՆԺԻՆ. Կրթութեան և դատարարական վերաբերեալ յօդածներ և անդեկութիւններ: Առաջարկութիւններ: Խորհուրդներ: Մատենախօսութիւն և նոր գրքեր: Խառն լուրեր: Պատասխաններ:

Տ Ա Ր Ա Զ Ի Ծ Ր Ա Գ Ի Ր Ը

Գեղարեստ և գիտութիւն: Պատմական, ժամանակակից վեպեր, պատկերներ թատրոնական գլխաւորներ: Բանաստեղծութիւն: Կենսագրութիւն: Կար, ձեռագործ և ամեն նորութիւն արհեստների վերաբերեալ: Տնային արդիւնագործութիւն, տնտեսութիւն: Ծանապարհորդութիւն և արկածք: Երաժշտութիւն և թատրոն: Լուրեր, տեղեկութիւններ: Յօդածներ և այլն: Փելլիտօն, ծաղառած և կատակ: Զախմատի և այլ խաղեր, Բերում: Հարցեր, Խորհուրդներ: Այլ և այլք: Սուրհանդակ: Յատարարութիւններ:

12 №№ պատկերազարդ ԱՂԲԻԻՐ ամսագրի

12 №№ Պարիզի մոդաներ

12 №№ Առողջապահական

12 №№ Իշխատրասիօն

50 №№ Գրական - գիտական

քննադատական

ՏԱՐԱԶ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԸ

ՊՐԷՄԻԱ

, 2ֆնադ բարեկեցիկան.

10

Տարեկան բաժանորդագիրը

18 թ. կամ 50 ֆ

Ապստիկ կամ մաս-մաս վճարող բաժանորդագրութիւն չէ ընդունու
ԱՂԲԻԻՐ ամսագրի տարեկան գինը 3 թ. ՏԱՐԱԶԻՆԸ—6 թ. ՊՐԷ
ՄԻԱ, ԻՂԼԻԻՍՏՐԱՍԻՕՆ, ՊԵՐՏԻՑԻ ՄԱԴԵՆԵՐ և ԼՈՌԴՆԵՍԻՍԻՍԻՍԻՕՆ
ստանում են Աղբիւր և Տարագ միևնոյն հասցեով ստացող բաժան
նորդները:

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакция иллюстр. жур. АГБИОУЪ-ТАРАЗ
TIFLIS (Caucase) Redaction des jour. AGBUR et TARAZ.

Թմր.-Հրատ. ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ